

Філософія

УДК [162.6+162+32.019.5]:811.161.2'221.4/.5'42

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20315505>

Кодові повідомлення (dogwhistles) як прагматико-аргументаційний феномен у сучасному українському публічному дискурсі

Мірошник Михайло Павлович,

аспірант кафедри логіки,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0008-3943-8129>

Прийнято: 06.05.2026 | Опубліковано: 20.05.2026

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню кодових повідомлень (dogwhistles) як окремого прагматико-аргументаційного феномену в сучасному українському публічному дискурсі. **Мета** дослідження полягає у заповненні концептуальної прогалини: попри активний розвиток теорії кодових повідомлень в англomовних дослідженнях, починаючи з початку 2000-х років, українська академічна спільнота досі не виробила відповідного аналітичного апарату, зважаючи на те, що Україна є середовищем, особливо сприятливим для функціонування цього механізму. **Методологічну основу** дослідження становить концептуальний аналіз у рамках інструментарію прагматики і теорії аргументації, що спирається на теорію кодових повідомлень Гендерсона і МакРіді [17], концепцію правдоподібного заперечення Соул [25], розрізнення між at-issue і not-at-issue content Поттса [23], а також на корпус україномовних та англomовних досліджень політичного дискурсу. Аналіз трьох прикладів із сучасного українського*

дискурсу (риторичної формули «традиційні цінності», терміна «переговори» і висловлювання «в Україні одна державна мова») дав змогу запропонувати попередню типологію кодових повідомлень. У ній розрізняються висловлювання зі стабільною і динамічною асиметрією інтерпретації, а також виокремлюються граничні випадки, де асиметрія є властивістю не риторичної стратегії мовця, а самого дискурсивного середовища. Окремо показано, що бінарна модель «широка аудиторія / in-group», розроблена на матеріалі американської виборчої риторики, потребує концептуального розширення для контекстів із нестабільними або конкуруючими спільнотами інтерпретації. **У висновку**, структурні чинники українського суспільства, такі як політично навантажений білінгвізм, пострадянська традиція езопової мови і конкуренція між проєктами національної ідентичності, не лише сприяють поширенню кодових повідомлень, а й ускладнюють захист від них. Формування концептуального апарату для їх розпізнавання і аналізу розглядається як завдання, що має як академічний, так і практичний вимір для інформаційної стійкості українського суспільства.

Ключові слова: кодове повідомлення, прагматика, теорія аргументації, український політичний дискурс, асиметрія інтерпретації, риторика.

Dogwhistles as a Pragmatic-Argumentative Phenomenon in Contemporary Ukrainian Public Discourse

Mykhailo Miroshnyk,

postgraduate student of the Department of Logic,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0008-3943-8129>

Abstract. *This article examines dogwhistles as a distinct pragmatic-argumentative phenomenon in contemporary Ukrainian public discourse. Despite substantial development of dogwhistle theory in anglophone scholarship since the early 2000s, no systematic analytical framework for this phenomenon exists in Ukrainian academia – a paradox given that Ukraine represents an environment particularly conducive to dogwhistling. The methodological basis is conceptual analysis within pragmatics and argumentation theory, drawing primarily on Henderson and McCready [17], Saul [25], and Potts [23]. Analysis of three examples from contemporary Ukrainian discourse proposes a preliminary typology distinguishing dogwhistles with stable versus dynamic interpretive asymmetry, and identifies borderline cases where asymmetry is a property of the discursive environment rather than speaker strategy. The article argues that the binary «general audience / in-group» model requires extension for contexts with unstable interpretive communities. Developing a conceptual apparatus for recognizing dogwhistles is presented as both an academic and practical task for Ukrainian society's information resilience.*

Keywords: *dogwhistle, pragmatics, argumentation theory, political discourse, Ukrainian discourse, interpretive asymmetry, rhetoric.*

Постановка проблеми. «Українсько-російська двомовність, що склалася історично, є важливим надбанням Українського народу, потужним чинником консолідації багатонаціонального українського суспільства». Так звучить стаття 7 частина 2 законопроекту № 1015-3 «Про мови в Україні», поданого до Верховної Ради у 2010 році [4]. Для стороннього спостерігача (скажімо, міжнародної правозахисної організації, що оцінює документ формально) це формулювання могло б виглядати як нейтральна констатація соціолінгвістичного факту. Насправді ж законопроект переслідував цілком

конкретну мету: надати російській мові де-факто статус другої державної, зобов'язавши органи влади вести діловодство двома мовами, запровадивши двомовні виборчі бюлетені та паспорти і фактично унеможлививши проведення послідовної україномовної державної політики. Це мало б глибокі далекосяжні наслідки: підрив державного суверенітету у сфері мовної політики та відкриття системних каналів для російського впливу на українське суспільство. Однак для цільової аудиторії законопроекту (виборців, для яких питання мовного статусу було ключовим ідеологічним маркером) текст про «важливе надбання» активував додаткове послання: будь-яка державна політика, спрямована на зміцнення позицій української мови, є зазіханням на це «надбання», тобто є антинародною і підлягає опору. Більше того, фраза про «консолідацію багатонаціонального суспільства» функціонувала як прихована загроза: відмова від двомовності означає розкол суспільства, протиставлення громадян одне одному за мовною ознакою, руйнування того, що «природньо склалося». Таким чином, цільова аудиторія втрачала зв'язок між політикою двомовності та розширенням сфери російського впливу на Україну, натомість засвоюючи стійку асоціацію між мовною політикою та уявною ворожістю державної влади проти неї. Відповідно, питання збереження чільної ролі української мови перекодовувалося із проблеми відстоювання державного суверенітету в акт ворожнечі.

Перед нами приклад кодового повідомлення (dogwhistle): висловлювання, яке зберігає публічну прийнятність для широкої аудиторії, водночас передаючи ідеологічно значущий сигнал цільовій групі [17]. Україна постійно стикається з інформаційним тиском, пропагандою та гострими дискусіями щодо ідентичності, і саме тому особливо гостро потребує інструментів для розпізнавання подібних механізмів у публічному дискурсі. Парадокс, однак, полягає в тому, що українська академічна спільнота досі не

виробила концептуального апарату для аналізу одного з найпоширеніших таких механізмів – ця прогалина і є предметом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній англomовній науці дослідження кодових повідомлень утворюють розвинений міждисциплінарний напрям. Початки академічної теоретизації цього феномену сягають праць із політичної психології та комунікації початку 2000-х: Менделберг [21] першою систематично описала механізм імпліцитних расових апеляцій у виборчих кампаніях, показавши, як кандидати досягають подвійної адресації, зберігаючи правдоподібне заперечення. Гудін і Соворд [11] запровадили сам термін *dogwhistle* у теоретичний обіг і пов'язали його з питаннями демократичного мандату. Стенлі [26] вписав кодові повідомлення у ширшу теорію пропаганди як механізм підпорядкування публічного дискурсу ідеологічним інтересам. Нарешті, Соул [25] запропонувала перший розгорнутий філософсько-прагматичний аналіз кодових повідомлень як окремого мовленнєвого акту, відмінного від евфемізму та звичайної імплікатури, а монографія Гендерсона і МакРіді [17] надала цій проблематиці формального семантико-прагматичного апарату. Оскільки центральним теоретичним об'єктом цієї статті є модель Гендерсона і МакРіді, у бібліографії представлено кілька їхніх робіт, що фіксують етапи розвитку цієї теорії. Паралельно Брайтгольц і Купер [10] розширили аналіз на теорію аргументації через поняття ентимем і топосів. Наразі ця галузь активно розвивається на перетині лінгвістичної прагматики, філософії мови та дослідження політичної комунікації.

Окремого значення для розвитку теорії кодових повідомлень набуло дослідження Мендельсон та ін. [22], яке запропонувало першу масштабну комп'ютерно-лінгвістичну типологію цього феномену на матеріалі понад 300 прикладів із американського політичного дискурсу. Спираючись на типологію

Гендерсона і МакРіді, автори систематизували кодові повідомлення за реєстром, типом і персоною мовця, показавши широту і варіативність цього явища. Водночас самі автори визнають ключове обмеження своєї моделі: дослідження операціоналізує кодові повідомлення як статичний бінарний феномен, де висловлювання або є, або не є кодовим повідомленням, тоді як реальна «кодовість» залежить від контексту, аудиторії та ступеня конвенціоналізації. Запропонована у цій статті типологія стабільної і динамічної асиметрії інтерпретації є спробою концептуально відповісти саме на це обмеження.

Окремої уваги заслуговує дихотомія, введена Соул [25] і теоретично уточнена Раппуолі [24]: розрізнення між відкритими (overt) і прихованими (covert) кодовими повідомленнями. Відкрите кодове повідомлення є таким, де цільова аудиторія усвідомлює, що отримує приховане послання; приховане є таким, де цей процес відбувається поза свідомістю адресата. Раппуолі, спираючись на «просту теорію» Кху [18], показує, що ця відмінність визначається не змістом висловлювання, а характером переконань аудиторії: у випадку відкритого кодового повідомлення адресат знає, що має відповідне переконання, а у випадку прихованого має його, але не усвідомлює цього.

В українській академічній традиції відповідний концептуальний апарат відсутній. Аналіз доступних україномовних публікацій засвідчує, що суміжні явища досліджуються активно, однак у значно ширших категоріях. Руда [6] детально описує маніпулятивні стратегії у сфері мовного питання, однак у рамках риторично-дискурсивного підходу, без прагматико-аргументаційної концептуалізації механізму подвійної адресації. Нечипоренко [5] фіксує появу терміна *dogwhistle politics* в українському перекладознавчому контексті, проте як одиничну згадку без подальшої теоретичної розробки. Голубовська, Харитонова і Руда [2] аналізують маніпулятивний вплив у виступах провідних українських політиків (2004–2018) через бінарну опозицію «свій/чужий» та

когнітивні сценарії, демонструючи, що навіть найдеталізованіший корпусний аналіз українського політичного дискурсу оперує категоріями, відмінними від механізму подвійної адресації. Чекштуріна [8] розглядає роль медіа у формуванні політичного дискурсу в умовах російсько-української війни, зосереджуючись на наративах і пропаганді як узагальнених феноменах. Таким чином, попри наявність емпіричного матеріалу і дослідницького інтересу до суміжних явищ, кодові повідомлення як окремий прагматико-аргументаційний феномен у вітчизняній науці досі не концептуалізовані.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Ця ситуація є парадоксальною з огляду на контекст. Україна, яка вже багато років є ареною інтенсивної боротьби за ідентичність, зазнає системного інформаційного тиску і функціонує в умовах глибокого білінгвізму, є середовищем, де потреба в інструментах виявлення та аналізу кодових повідомлень стоїть особливо гостро. Натомість академічний дискурс реагує на цю потребу через категорії пропаганди і маніпуляції, які, будучи ширшими і менш специфічними, не дозволяють схопити саме той механізм, що робить кодові повідомлення особливо ефективними: структурну асиметрію інтерпретації, що зберігає правдоподібне заперечення для мовця.

Україна поєднує кілька структурних чинників, які роблять її особливо сприятливим середовищем для функціонування кодових повідомлень. Перший із них полягає у глибокому і політично навантаженому білінгвізмі: вибір між українською та російською мовами в публічному просторі давно вийшов за межі лінгвістичного вподобання і став маркером ідеологічної позиції, що робить мовні висловлювання особливо придатними для подвійної адресації [19]. При цьому, як показують дослідження, зв'язок між мовною практикою та політичною ідентичністю в Україні є нелінійним: значна частина населення ідентифікує себе з українською нацією, не змінюючи мовних

звичок, що створює асиметрію між символічним і комунікативним вимірами мови та відкриває простір для маніпулятивного використання мовних сигналів [20]. Другий чинник – пострадянська традиція езопової мови: десятиліття функціонування в умовах ідеологічної цензури виробили культурну звичку до прихованих значень, натяків і подвійного читання текстів, яка не зникла з розпадом СРСР, а трансформувалась у нові форми політичної комунікації. Можна припустити, що ця культурна звичка до подвійного читання є не лише середовищем, у якому кодові повідомлення легше поширюються, а й чинником, що ускладнює захист від них. Ті ж люди, натреновані досвідом шукати прихований зміст за буквальним, можуть сприймати кодові сигнали автоматично, без критичної оцінки, яка є необхідною щодо відкритої пропаганди. Третій чинник полягає у конкуруючих ідентичнісних проєктах, які з початку 1990-х і особливо після Євромайдану формують різні спільноти інтерпретації з відмінними системами очікувань щодо публічних мовців [20]. Саме наявність цих стабільних спільнот із розбіжними фреймами є передумовою ефективного кодового повідомлення: без аудиторії, здатної розпізнати прихований сигнал, механізм не працює. Постає питання: якщо структурні умови для поширення кодових повідомлень в Україні є очевидними, чому прагматичний і аргументаційний апарат для їх аналізу досі не сформований, і що саме він має включати?

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є заповнення концептуальної прогалини в українській академічній традиції через перше систематичне застосування теорії кодових повідомлень до українського публічного дискурсу. Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання: розкрити механізм кодових повідомлень як окремого прагматико-аргументаційного феномену; показати обмеження існуючих моделей для аналізу українського матеріалу; запропонувати попередню типологію кодових

повідомлень на основі трьох прикладів із сучасного українського дискурсу. Методологічну основу дослідження становить концептуальний аналіз у рамках прагматики і теорії аргументації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кодове повідомлення є принципово двоадресним висловлюванням: воно одночасно звернене до широкої аудиторії, для якої несе буквальний або нейтральний зміст, і до цільової групи, для якої активується додатковий семантичний шар. Ця подвійна адресація не є випадковою властивістю окремих висловлювань, а становить структурну ознаку самого феномену. Дослідники виділяють дві функції, що реалізуються в цьому процесі: сигналізацію ідентичності (*persona signaling*) і збагачення змісту (*meaning enrichment*) [17]. Перша полягає в тому, що висловлювання маркує мовця як ідеологічно «свого» для цільової групи, не артикулюючи цього відкрито. Друга полягає в тому, що висловлювання набуває для тієї самої групи додаткового ідеологічного навантаження, яке змінює або суттєво доповнює його буквальне значення.

Вирішальною для розуміння природи кодового повідомлення є не наявність кожної з цих функцій окремо, а їхня одночасна і взаємозалежна дія. Сигнал ідентичності, що існує без збагачення змісту, є просто груповим маркером: на зразок діалекту, акценту чи культурного референсу, що вказує на спільне походження, але не передає конкретної настанови. Збагачення змісту без сигналу ідентичності є звичайним імпліцитним висловлюванням: евфемізмом чи імплікатурою у класичному розумінні [12], доступною будь-якому уважному слухачеві. Кодове повідомлення виникає саме там, де обидві функції нерозривні: ідентичнісний сигнал встановлює довіру і знімає критичну дистанцію, завдяки чому ідеологічний зміст сприймається цільовою аудиторією не як спірне твердження, що потребує обґрунтування, а як само собою зрозуміла настанова для «своїх» [25]. Саме ця нерозривність пояснює,

чому кодове повідомлення є ефективнішим інструментом ідеологічного впливу, ніж відкрита пропаганда: воно не переконує, а активує вже наявні переконання через механізм групової належності.

З цієї нерозривності випливає і ключова прагматична властивість кодового повідомлення, що відрізняє його від суміжних явищ: механізм активації прихованого змісту є асиметричним і непрозорим для зовнішнього спостерігача. Те, як саме відбувається ця активація, які когнітивні та соціальні умови для неї необхідні, розглядається в наступному підрозділі.

Ефективність кодового повідомлення визначається не лише наявністю прихованого змісту, а й тим, як саме цей зміст передається і чому він залишається недоступним для частини аудиторії. В основі цього механізму лежить сегментація аудиторії: мовець розраховує на те, що його слухачі поділяються на щонайменше дві групи з різними інтерпретаційними ресурсами. Широка аудиторія сприймає висловлювання через загальнодоступний семантичний шар; цільова група активує додатковий зміст завдяки спільному ідеологічному контексту, культурним очікуванням і системі переконань щодо мовця [14]. Ця сегментація не є випадковою, адже вона свідомо закладається у структуру висловлювання через вибір лексики, референцій і риторичних прийомів, які мають різне навантаження для різних груп.

Теоретичне пояснення того, чому прихований зміст не підлягає відкритому запереченню, спирається на розрізнення між at-issue content і not-at-issue content, введене Поттсом [23]. At-issue content – це основний зміст твердження, який виноситься на обговорення, може бути оскаржений і потребує підтвердження у діалозі. Not-at-issue content передається паралельно, поза основним каналом твердження, і тому не підлягає прямому запереченню в рамках звичайної комунікативної взаємодії. Прихований ідеологічний зміст

кодового повідомлення функціонує саме як *not-at-issue*, він не виноситься як пропозиція, що потребує обґрунтування, а передається як фоновий сигнал, розрахований на розпізнавання, а не на обговорення [13]. Відмінність кодових повідомлень від стандартних форм аргументативного міркування, зокрема тих, що спираються на явні засновки і верифіковані умовиводи, стає особливо помітною в контексті неформальної логіки, яка розглядає реальні умови практичної аргументації [7]. Концептуальний апарат на перетині філософії логіки і теорії аргументації є необхідною передумовою для точної діагностики подібних феноменів [9].

Із цього випливає третя складова механізму активації: правдоподібне заперечення (*plausible deniability*). Оскільки прихований зміст не є частиною буквального твердження, мовець завжди може відмовитись від нього, не порушуючи формальної узгодженості своїх слів. Запитаний про приховане послання, він може щиро заперечити будь-який намір: «Я сказав лише те, що сказав». Ця можливість заперечення є не побічним ефектом, а структурною властивістю кодового повідомлення, яка робить його особливо придатним для політичної комунікації, де публічна відповідальність за висловлювання є нормою [25]. Поєднання сегментації аудиторії, *not-at-issue* передачі змісту і правдоподібного заперечення утворює механізм, що дозволяє мовцю одночасно комунікувати різні послання різним групам, зберігаючи при цьому повну публічну прийнятність своєї позиції.

Механізм кодового повідомлення породжує три взаємопов'язані наслідки для публічного дискурсу, які в сукупності ускладнюють або унеможливають раціональну публічну дискусію.

Перший наслідок полягає в асиметрії ідеологічного впливу. Кодове повідомлення активує у цільовій аудиторії ідеологічний зміст, який не є результатом аргументації, а передається як фоновий сигнал, що не підлягає критичному розгляду. Це означає, що ідеологічні настанови поширюються не

через переконання, а через активацію вже наявних переконань через механізм групової належності. Аудиторія, на яку розраховане кодове повідомлення, не оцінює його зміст як аргумент, а радше впізнає його як сигнал. Наслідком є те, що ідеологічний вплив відбувається поза звичайними каналами раціональної дискусії, де твердження підлягають оскарженню і потребують обґрунтування [26].

Другий наслідок полягає у фрагментації публічної сфери. Оскільки різні групи аудиторії буквально «чують» різне, публічний дискурс розпадається на паралельні комунікативні простори, що перетинаються лише на поверхні. Учасники дискусії можуть посилатись на одне й те саме висловлювання, маючи на увазі принципово різні змісти, причому жоден із них не може довести іншому, що той «чує» щось відмінне від буквального значення слів. Це робить взаємне розуміння між групами структурно утрудненим. Але не через брак інформації чи добру волю, а через асиметрію самого механізму передачі змісту [15].

Третій наслідок полягає у безкарності мовця. Правдоподібне заперечення, вбудоване у структуру кодового повідомлення, захищає мовця від публічної відповідальності за прихований зміст. Спроби викрити кодове повідомлення як маніпулятивну практику нашої культури намагаються на структурну асиметрію: той, хто вказує на прихований зміст, змушений апелювати до інтерпретаційного контексту, якого немає у буквальному тексті, тоді як мовець може обмежитись буквальним значенням своїх слів. У результаті сам факт вказівки на кодове повідомлення часто виглядає як надмірна інтерпретація або упередженість, що додатково захищає мовця і дискредитує критика [25].

Модель Гендерсона і МакРіді [17] була розроблена переважно на матеріалі американської виборчої риторики, де спільноти інтерпретації є відносно стабільними: дослідник може передбачити, яка аудиторія активує

прихований зміст, а яка сприйматиме висловлювання буквально. Однак застосування цієї моделі до українського публічного дискурсу виявляє її обмеження. В умовах тривалого збройного конфлікту, інтенсивного інформаційного тиску та конкурентних ідентичнісних проєктів межі між спільнотами інтерпретації є рухомими: той самий термін може активувати різні змісти у різних контекстах, і жоден із цих змістів не є стабільно «прихованим» у тому сенсі, який передбачає класична модель.

З огляду на це, аналіз українських кодових повідомлень потребує розрізнення принаймні двох типів, які ми пропонуємо як робочу категоризацію, відкриту для подальшого уточнення. Перший тип охоплює висловлювання з відносно стабільною асиметрією інтерпретації; існує ідентифікована *in-group* з передбачуваними ідеологічними рамками, для якої активується додатковий зміст, недоступний або малопомітний для широкої аудиторії. Другий тип охоплює висловлювання з динамічною асиметрією: зміст, який активується для різних груп, залежить від контексту вживання, особи мовця і поточного стану публічного дискурсу, а самі межі між «широкою аудиторією» та «цільовою групою» є нефіксованими.

Запропонована у цій статті типологія оперує на іншій аналітичній осі, ніж дихотомія *overt/covert*. Якщо Раппуолі [24] ставить питання про рівень усвідомленості адресата, то наше розрізнення між стабільною і динамічною асиметрією стосується стабільності самих спільнот інтерпретації. Ці два виміри є незалежними і утворюють чотири можливі комбінації: кодове повідомлення може бути відкритим зі стабільною асиметрією, відкритим із динамічною асиметрією, або прихованим у будь-якому з двох варіантів. Аналіз прихованих кодових повідомлень в українському дискурсі залишається завданням подальших досліджень, яке потребує як розширення емпіричної бази, так і уточнення діагностичних критеріїв. Повний опис конкретного

кодового повідомлення потребує тому принаймні цих двох незалежних параметрів класифікації.

Розглянуті нижче приклади ілюструють обидва типи, а також граничний випадок, який ставить під сумнів саму можливість чіткого розмежування між кодовим повідомленням і політично навантаженою мовою загалом.

У публічному дискурсі УПЦ МП після 2022 року формула «традиційні цінності» набула функції стійкого кодового повідомлення. На буквальному рівні вона апелює до загальноприйнятих уявлень про родину, релігійність і культурну спадщину, тобто змісту, прийнятного і впізнаваного для широкої аудиторії. Для цільової аудиторії, натомість, той самий термін активує значно специфічніший зміст. По-перше, це протиставлення «православної цивілізації» «декадентському Заходу». По-друге, виправдання збереження інституційного зв'язку з Москвою як духовної, а не політичної необхідності. По-третє, делегітимізація євроінтеграційного курсу України як зради «споконвічних цінностей». Моніторинг Детектора медіа фіксує цю формулу як елемент системної дезінформаційної кампанії 2024 року, де Росія подається як захисник «традиційних цінностей» в Україні, тоді як обмеження діяльності УПЦ МП трактується як «релігійне переслідування» [3].

Механізм активації тут є відносно стабільним. In-group – воцерковлені вірники, які ідентифікують свою релігійну практику з УПЦ МП і сприймають будь-який тиск на цю інституцію як тиск на їхню ідентичність. Вони розпізнають у формулі сигнал групової солідарності і протистояння зовнішній загрозі. Широка аудиторія чує просто консервативну риторику про цінності, яка не містить нічого специфічно проблематичного. Правдоподібне заперечення зберігається повністю; мовець може щиро стверджувати, що говорить лише про духовність, не згадуючи ані Москву, ані геополітику. Саме ця нерозривність між сигналом ідентичності (ми православні консерватори, а не «агенти Кремля») і збагаченням змісту (збереження зв'язку з РПЦ є

духовним обов'язком, а не політичним вибором) робить «традиційні цінності» прикладом класичного кодового повідомлення з відносно передбачуваною структурою адресації.

Термін «переговори» у контексті повномасштабної російсько-української війни є показовим прикладом того, як звичайне дипломатичне поняття набуває властивостей кодового повідомлення за умов гострої суспільної поляризації. На відміну від «традиційних цінностей», де структура адресації є відносно передбачуваною, «переговори» функціонують в умовах, коли самі межі між групами інтерпретації є рухомими і контекстно залежними.

Умовно можна виділити кілька груп, для яких цей термін активує різні змісти. Роль широкої аудиторії у класичному розумінні могли б виконувати зовнішні спостерігачі. Наприклад, частина європейської громадськості, для якої «переговори» звучать як нейтральний дипломатичний інструмент і раціональний шлях до завершення конфлікту. Однак навіть ця умовна «нейтральна» аудиторія є неоднорідною. Для одних європейців «переговори» означають справедливе врегулювання, для інших насамперед припинення витрат на підтримку України, що є вже цілком специфічним ідеологічним навантаженням. Серед українських аудиторій структура інтерпретації ще складніша. Для військових і тих, хто безпосередньо пов'язаний з фронтом, той самий термін у вустах певних мовців активує зміст капітуляції на умовах Росії. Для скептиків щодо будь-якого діалогу з агресором – безглузду дію, переливання з пустого в порожнє з актором, який не дотримується жодних домовленостей. Показово, що «Мислово» обрало «переговори» словом 2025 року саме через цю смислову перевантаженість терміна в українському публічному дискурсі. Моніторинг Інституту масової інформації за березень 2025 року зафіксував, що серед понад 500 публікацій популярних українських медіа про переговорний процес навіть вітчизняні експерти послідовно вживають цей термін для опису принципово несумісних сценаріїв: від

«останнього шансу для США врятувати Росію» до «стриманого оптимізму» щодо просування вперед [1].

Однак застосування до цього прикладу класичної бінарної моделі «out-group/in-group» виявляється проблематичним. Якщо вважати найчисельнішу групу широкою аудиторією, ми отримуємо щось подібне до класичного кодового повідомлення, але це буде лише формальним збереженням моделі, а не її реальним застосуванням. Насправді всі три групи є різними спільнотами інтерпретації з власними ідеологічними рамками, і жодна з них не сприймає термін як нейтральний. Це означає, що механізм активації тут принципово інший: не мовець обирає, яке значення передати якій аудиторії. Саме слово набуло настільки щільного ідеологічного навантаження, що активує різні змісти автоматично, незалежно від інтенції мовця. Правдоподібне заперечення при цьому зберігається, але вже не як стратегічний ресурс мовця, а як структурна властивість самого терміна в поточному дискурсивному контексті.

Висловлювання «в Україні одна державна мова» ілюструє окремий тип інтерпретативної асиметрії, який ми пропонуємо розглядати як структурний ефект кодового повідомлення. Стаття 10 Конституції України встановлює, що державною мовою є українська, тобто буквальний зміст висловлювання є юридично незаперечним фактом, а не твердженням, яке потребує обґрунтування або може бути оскаржене. Тут немає «прихованого» змісту у технічному сенсі: мовець не передає нічого понад те, що сказано. І все ж асиметрія інтерпретації виникає, причому не через інтенцію мовця, а через саму структуру ідентичнісно розколотої суспільства.

І все ж це висловлювання функціонує принципово по-різному залежно від того, хто, де і перед якою аудиторією його вимовляє. Для зовнішнього спостерігача, (скажімо, міжнародного журналіста) це нейтральна констатація правового факту. Для більшості україномовних громадян у контексті після 2022 року воно звучить як вираз національної консолідації і символічного

звільнення від десятиліть тиску на мову. Для значної частини російськомовних у побуті українців те саме висловлювання активує зміст примусу і витіснення з публічного простору. При цьому жодна з цих інтерпретацій не є «прихованою» у класичному розумінні. Всі вони є повністю усвідомленими реакціями на один і той самий буквальний текст.

Цей приклад є теоретично продуктивним саме через свою граничність: він показує, що асиметрія інтерпретації може виникати не через навмисне кодування прихованого змісту, а через саму структуру ідентичнісно розколотої суспільства. Мовцю не потрібно нічого приховувати, достатньо торкнутись теми, навколо якої вже існують несумісні системи очікувань. Це означає, що концепція кодового повідомлення, розроблена на матеріалі свідомих риторичних стратегій, у певних контекстах описує не інтенцію мовця, а властивість самого дискурсивного середовища. Де саме проходить межа між кодовим повідомленням як стратегією і кодовим повідомленням як ефектом – питання, яке виходить за межі цієї статті, але є одним із найважливіших для подальшого розвитку теорії.

Теоретичний аналіз механізму кодових повідомлень набуває особливої ваги, коли розглядається у світлі конкретних умов українського публічного дискурсу. Асиметрія інтерпретації, фрагментація публічної сфери і безкарність мовця в українському контексті посилюються через поєднання білінгвізму, пострадянської традиції езопової мови і конкуренції між різними проєктами національної ідентичності.

Ідеологічний вплив через кодові повідомлення є особливо ефективним у суспільстві, де одні й ті самі слова мають різну емоційну і символічну вагу для різних груп населення. В українському випадку це означає, що риторичні формули на кшталт «традиційних цінностей» або «переговорів» не просто передають прихований зміст, а активують вже наявні системи переконань,

сформовані десятиліттями конкуруючих наративів про ідентичність, мову і місце України у геополітичному просторі. Наслідком є те, що ідеологічний вплив відбувається не через переконання, а через резонанс. Кодове повідомлення не змінює переконань аудиторії, а підтверджує і зміцнює вже наявні, роблячи їх більш стійкими до критичного перегляду [15].

Фрагментація публічної сфери в умовах кодових повідомлень набуває в Україні системного характеру. Як показав аналіз прикладів, різні групи можуть буквально чути різне в одному висловлюванні, і при цьому кожна з них має підстави вважати своє прочитання єдино правильним. Це унеможлиблює не просто порозуміння між групами, а саму можливість спільного дискурсивного простору, в якому учасники оперують одними і тими самими змістами. Голубовська, Харитонova і Руда [2] фіксують, що бінарна опозиція «свій/чужий» пронизує весь масив українського політичного дискурсу 2004–2018 років, де кодові повідомлення є одним із механізмів, який відтворює і поглиблює цю дихотомію, не артикулюючи її відкрито.

Нарешті, безкарність мовця в українському контексті набуває додаткового виміру, пов'язаного з інформаційною безпекою. Правдоподібне заперечення, вбудоване у структуру кодового повідомлення, захищає не лише від публічної критики, а й від юридичної відповідальності. Мовець, який просуває деструктивний наратив через кодові повідомлення, може щиро заперечувати будь-який злий намір, і довести протилежне в рамках наявного правового інструментарію надзвичайно складно. Саме тому кодові повідомлення є привабливим інструментом для інформаційних операцій, спрямованих проти України, так як вони дозволяють просувати наративи, що підривають суспільну єдність, через легітимні канали публічної комунікації, не залишаючи слідів, які можна було б верифікувати як дезінформацію у технічному сенсі [25,26].

Висновки і подальші перспективи. У цій статті запропоновано систематичний розгляд кодових повідомлень як прагматико-аргументаційного феномену в українському публічному дискурсі. На основі розробленого теоретичного апарату показано, що кодові повідомлення є не просто різновидом маніпулятивної риторики, а структурно окремим мовленнєвим механізмом, що поєднує сигналізацію ідентичності і збагачення змісту через асиметричну адресацію. Саме ця структурна особливість (нерозривність двох функцій і вбудоване правдоподібне заперечення) відрізняє кодові повідомлення від евфемізму, імплікатури і пропаганди у звичайному розумінні.

Застосування цієї теоретичної рамки до українського матеріалу дало змогу зробити кілька спостережень, що виходять за межі простої адаптації існуючої моделі. По-перше, українські кодові повідомлення не є однорідним явищем. Аналіз показав доцільність розрізнення між висловлюваннями зі стабільною і динамічною асиметрією інтерпретації. По-друге, в умовах поляризованого суспільства і тривалого збройного конфлікту межі між спільнотами інтерпретації стають рухомими, що обмежує пояснювальний потенціал бінарної моделі «out-group/in-group» і вимагає її концептуального розширення. По-третє, граничний випадок висловлювання, буквальный зміст якого є незаперечним фактом, але яке функціонує як кодове повідомлення через контекст вживання, вказує на те, що асиметрична інтерпретація може бути властивістю не лише риторичної стратегії мовця, а й самого дискурсивного середовища.

Практична значущість цих спостережень визначається тим, що кодові повідомлення є інструментом, ефективність якого прямо залежить від відсутності концептуального апарату для їх розпізнавання. Поки дослідники, журналісти і громадянське суспільство не мають спільної мови для опису цього механізму, він залишається практично невидимим, і тому особливо

дієвим. Формування такого апарату є не лише академічним завданням, а й питанням інформаційної стійкості суспільства.

Подальше дослідження потребує принаймні трьох взаємопов'язаних кроків. Першим є формування корпусу українських кодових повідомлень на підставі систематичної вибірки з верифікованих медіаджерел, парламентських стенограм і публічних виступів. Другим є уточнення запропонованої типології, зокрема перевірка того, чи з'явилися кодові повідомлення з динамічною асиметрією як відповідь на умови повномасштабної війни, чи подібні механізми існували в українському дискурсі і раніше. Третім є розробка діагностичних критеріїв, які дозволяли б відрізнити кодове повідомлення від політично навантаженої мови загалом. Останнє потребує залучення ресурсів філософської аргументації, зокрема концептуального апарату на перетині філософії логіки і теорії аргументації.

Список використаних джерел

1. Баркар Д. Хто підказує українським медіа, як оцінювати переговори про перспективи припинення війни. Інститут масової інформації. 2025. 11 квіт. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/hto-pidkazuye-ukrayinskym-media-yak-otsinyuvaty-peregovory-pro-perspektyvy-prypynennya-vijny-i67660> (дата звернення: 30.04.2026).

2. Голубовська І. А., Харитонova Д. Д., Руда Н. В. Ukrainian Institutional Political Discourse in a Communicative–Cognitive Aspect. International Journal of Society, Culture & Language. 2022. Т. 10, № 1. С. 30–40. DOI: 10.22034/ijscsl.2022.543104.2471

3. Detector Media. Нелегітимний Зеленський, мобілізація й «канонічна церква»: огляд російської дезінформації за 2024 рік. Детектор медіа. 2024. 18 груд. URL: <https://detector.media/monitorynh-internetu/article/236096/2024-12-18-nelegitymnyy-zelenskyy-mogylizatsiya-y->

kanonichna-tserkva-oglyad-rosiyskoi-dezinformatsii-za-2024-rik/

(дата

звернення: 30.04.2026).

4. Єфремов О. О., Гриневецький С. Р., Симоненко П. М. Проект Закону України «Про мови в Україні» № 1015-3 від 07.09.2010. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0S703A.html (дата звернення: 15.04.2026).

5. Нечипоренко А. Ю. Особливості перекладу суспільно-політичних текстів. Актуальні проблеми сучасного перекладознавства : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 30 травня 2018 р.) / гол. ред. О. О. Селіванова. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2018. С. 93. (Електронна книга).

6. Руда О. Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. Київ : НАН України, Інститут української мови, 2012. 232 с.

7. Хоменко І. В. Неформальна логіка та аргументативне міркування. Філософська думка. 2016. № 3. С. 34–46.

8. Чекштуріна В. М. Роль медіа у формуванні політичного дискурсу. Public Management and Policy. 2024. № 1. С. 53–62. DOI: 10.70651/3041-2498/2024.1.06

9. Щербина О. Ю. Філософія логіки, філософська логіка, аргументація. Філософська думка. 2013. № 5. С. 103–112.

10. Breitholtz E., Cooper R. Dogwhistles as inferences in interaction. Proceedings of ReInAct 2021: Reasoning and Interaction. 2021. URL: <https://aclanthology.org/2021.reinact-1.2>

11. Goodin R. E., Saward M. Dog whistles and democratic mandates. The Political Quarterly. 2005. Vol. 76, № 4. P. 471–476. DOI: 10.1111/j.1467-923X.2005.00708.x

12. Grice H. P. Logic and conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts / ed. by P. Cole, J. L. Morgan. New York : Academic Press, 1975. P. 41–58.
13. Henderson R., McCready E. How dogwhistles work. Proceedings of LENLS 14 (Logic and Engineering of Natural Language Semantics). Tokyo : JSAI, 2017. 10 p.
14. Henderson R., McCready E. Dog-whistles and the at-issue/not-at-issue distinction. Secondary Content. The Semantics and Pragmatics of Side Issues / ed. by D. Gutzmann, K. Turgay. Leiden : Brill, 2018. P. 181–216. DOI: 10.1163/9789004393127_009
15. Henderson R., McCready E. Dogwhistles, trust, and ideology. Proceedings of the 22nd Amsterdam Colloquium. Amsterdam, 2019. P. 163–172.
16. Henderson R., McCready E. Dogwhistles: Persona and ideology. Semantics and Pragmatics. 2021. Vol. 14. DOI: 10.3765/sp.14.5
17. Henderson R., McCready E. Signaling without Saying. Oxford : Oxford University Press, 2024. 280 p.
18. Khoo J. Code words in political discourse. Philosophical Topics. 2017. Vol. 45, № 2. P. 33–64.
19. Kulyk V. Constructing common sense: Language and ethnicity in Ukrainian public discourse. Ethnic and Racial Studies. 2006. Vol. 29, № 2. P. 281–314. DOI: 10.1080/01419870500465512
20. Kulyk V. Language and identity in Ukraine after Euromaidan. Thesis Eleven. 2016. Vol. 136, № 1. P. 90–106. DOI: 10.1177/0725513616668621
21. Mendelberg T. The Race Card: Campaign Strategy, Implicit Messages, and the Norm of Equality. Princeton : Princeton University Press, 2001. 320 p. DOI: 10.1515/9781400889181

22. Mendelsohn J., Le Bras R., Choi Y., Sap M. From Dogwhistles to Bullhorns: Unveiling Coded Rhetoric with Language Models. arXiv:2305.17174. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2305.17174>
23. Potts C. The Logic of Conventional Implicatures. Oxford : Oxford University Press, 2005. 240 p. ISBN: 9780199273836.
24. Rappuoli L. A. A Simple Theory of Overt and Covert Dogwhistles. Manuscript. 2023. Vol. 46, № 3. DOI: 10.1590/0100-6045.2023.V46N3.LR
25. Saul J. M. Dogwhistles, political manipulation, and philosophy of language. New Work on Speech Acts / ed. by D. Fogal, D. W. Harris, M. Moss. Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 360–383. DOI: 10.1093/oso/9780198738831.003.0013
26. Stanley J. How Propaganda Works. Princeton : Princeton University Press, 2015. 280 p.